

ACTA HISTORICA
UNIVERSITATIS SILESIANAE OPAVIENSIS 17/2024

Výzkumné centrum pro kulturní dějiny
Slezska a střední Evropy

Výzkumné centrum pro soudobé dějiny,
historickou paměť a kulturní dědictví

ACTA HISTORICA
UNIVERSITATIS SILESIANAE
OPAVIENSIS 17/2024

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA V OPAVĚ

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Ústav historických věd

Opava 2024

REDAKČNÍ RADA

Předseda:

prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D. (Slezská univerzita, Opava)

Zástupce předsedy:

doc. Mgr. Martin Pelc, Ph.D. (Slezská univerzita, Opava)

Výkonná redakce:

Mgr. David Radek, Ph.D. (Slezská univerzita, Opava)

PhDr. Karla Vymětalová, Ph.D. (Slezská univerzita, Opava)

Mgr. Bc. Miloš Zapletal, Ph.D. (Slezská univerzita, Opava)

Redakční rada:

doc. Mgr. Robert Antonín, Ph.D. (Ostravská univerzita, Ostrava)

prof. Mgr. Martin Čapský, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Pardubice)

doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha)

PhDr. Marian Hochel, Ph.D. (Slezská univerzita, Opava)

doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D. (Jihočeská univerzita, České Budějovice)

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D. (Masarykova univerzita, Brno)

prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc. (Slezská univerzita, Opava)

doc. Mgr. Antonín Kalous, Ph.D., M.A. (Univerzita Palackého, Olomouc)

prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr. (Slezská univerzita, Opava)

PhDr. Karel Müller (Opava)

prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc. (Historický ústav AV ČR, Praha)

doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D. (Ostravská univerzita, Ostrava)

prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc. (Univerzita Karlova, Praha)

PhDr. Jakub Šlouf, Ph.D. (Národní archiv, Praha)

prof. MgA. Martin Štoll, Ph.D. (Univerzita Karlova, Praha)

prof. PhDr. Dušan Uhlíř, CSc. (Slezská univerzita, Opava)

prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr. (Slezská univerzita, Opava)

Mezinárodní redakční rada:

Dr. Christiane Brenner (Collegium Carolinum e. V., München, BRD)

prof. Martin Nedbal, Ph.D. (University of Kansas; Lawrence, USA)

Dr Jarosław Pietrzak (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska)

prof. Carmine Pinto, Ph.D. (Università degli studi di Salerno, Salerno, Italia)

prof. dr hab. Tomasz Przerwa (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, Polska)

prof. Robert Rawson, Ph.D. (Canterbury Christ Church University, Canterbury, UK)

© Authors, 2024

© Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2023

ISSN 1803-411X

ISBN 978-80-7510-578-3

OBSAH

STUDIE

Ján Živčák – Erika Brodňanská
Lamentácie sv. Gregora z Nazianzu
(11–27)

Jaroslav Pietrzak
Opawa – miasto na drodze wypraw Polaków od XVI do XVIII wieku
(29–54)

Irena Korbelářová
Zámky moravsko-slezské krajiny očima rakouského císaře Františka I. (1817, 1820)
(55–80)

Branislav Dorko
Erwin Ott jako osobnost tzv. sudetoněmeckého národnostního boje
(81–95)

MATERIÁLY

Jana Nechutová
Mathematicus čili Hvězdopřevce, také Patricida čili Otcovrah
(filozofická poema 12. století)
(99–109)

RECENZE A ANOTACE

(111–141)

RECENZE

BAŽANT, Vojtěch – KORECKÁ, Lucie – ŠORM, Martin – TUREK, Matouš (edd.):
Oddech a záhálka. Čas bez práce ve středověké Evropě

(Eva Bočková)

KOVÁCS Eszter: „*Cseh és szlovák verses emlékek a régi magyarországi nyomtatványokban (17. század). České a slovenské veršované památky v starých uberských tiscích (17. století).*“

(Igor Zmeták)

CAUDE, Élisabeth (ed.): *Eugène de Beauharnais. Un prince européen*

(Marian Hochel)

HOCHEL, Marian: *Pamatují Napoleona (I). Struktury umělecké (re)prezentace Napoleona Bonaparta a osobnosti jeho doby*

(Miroslav Svoboda)

ŠVORC, Peter: *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1919–1939)*

(Lubomír Hlavienka)

KOLÁŘ, Ondřej: *Henleinovské povstání v západním Slezsku 1938*

(Jiří Friedl)

HAHNOVÁ, Eva – HAHN, Hans Henning: *Legends, myths and dějiny: pojem vyhnání v německé paměti*

(Michaela Pecinová)

W kotle historii. Magazyn kulinarny

(Kamila Návrátová)

ANOTACE

BOUDON, Jacques-Olivier – CAUDE, Élisabeth (edd.): *Eugène de Beauharnais. Guerre, art et politique dans l'Europe napoléonienne*

(Marian Hochel)

POKLUDOVÁ, Andrea – KLADIWA, Pavel: *The Czech-German Compromise in Moravia. The Cisleithanian laboratory of the ethnicization of politics and law*

(Martin Pelc)

ALTMAN, Karel: *Dědictví českého trampingu. Vybrané kapitoly z historie a každodennosti svérázného fenoménu*

(Martin Pelc)

POLNAR, Stanislav: *Vývoj a proměny československého strategického myšlení*

(Zdeněk Jirásek)

GILAROVÁ, Lucie a kol.: *Mendlák 1883–2023. Almanach ke 140. výročí vzniku prvního českého gymnázia na Opavsku*

(Jaromíra Knapíková)

SCHENKOVÁ, Marie – TESAŘ, Petr:

Poutní kostel Povýšení sv. Kříže a Panny Marie Sedmibolestné

KRAVAR, Zdeněk – SOLNICKÝ, Pavel – TESAŘ, Petr:

Farní kostel ve Velkých Hošticích. 250 let od posvěcení kostela

(Jaromíra Knapíková)

KRONIKA

(143–185)

Ústav historických věd v akademickém roce 2023/24

(Jiří Knapík)

Činnost Konzervátorského centra ÚHV v letech 2023 a 2024

(Hana Rajhelová)

*Regionální pobočka Sdružení historiků ČR v Opavě, aneb
nový pokus o resuscitaci akademického a kulturního sdružování na Slezské univerzitě v Opavě*

(Michaela Pecinová)

Zprávy z konferencí

Český výbor Mezinárodní rady muzeí (ICOM) si připomněl 30. výročí svého vzniku

(Marian Hochel)

*Mezinárodní konference „Dopo Vienna. La stagione dei Congressi (1820–1822). Per la stabilità
degli equilibri europei: politica, società, cultura”*

(Marian Hochel)

*VII. Mezinárodní historické sympozium „Sakrální památky Ostrovska a západního Krušnohoří.
Významná výročí města Ostrova“*

(Marian Hochel)

Royal Collection Studies 2024

(Marian Hochel)

16. mezinárodní kolokvium Antika stále živa?

(Michaela Pecinová)

Nekrology

Zemřel německý bobemista a historik sportu Stefan Zwicker (1969-2024)

(Martin Pelc)

Seznam vyobrazení

(186_187)

Seznam příspěvatelů

(188–189)

Pokyny pro autory příspěvků

(190)

Acta Historica

Universitatis Silesianae Opaviensis

STUDIE

Zámky moravsko-slezské krajiny očíma rakouského císaře Františka I. (1817, 1820)

Irena Korbelářová

Abstract:

The paper presents the castles and other noble residences of Moravia and Austrian Silesia through the eyes of Emperor Franz I and his travel diaries, which he kept during his travels in 1817 and 1820. They contain a lot of stimulating information specific to ego-documents. On his first trip, he recorded information about Veselí nad Moravou, Napajedle, Kroměříž and Olomouc, as well as Bruntál, Opava, Těšín and Bílsko, and a number of smaller castles and rural settlements in the Moravian-Silesian landscape. During the second trip he paid particular attention to the castle and palaces in Opava and the most important noble residences in the surrounding area.

Keywords:

Francis I of Habsburg-Lorraine – Austrian Silesia – Moravia – noble residence – castle – town palace – travel diary – 19th century

Šlechtická sídla – hrady, tvrze, zámky i městské paláce – dotvářela od nepaměti kulturní krajinu, venkov i urbánní centra. Poutala k sobě pozornost pro svou výjimečnost, estetické provedení a dominanci. Vzbuzovala obdiv i závist většiny soudobých (i současných) pozorovatelů pramenící z neschopnosti dosáhnout na pohodlí, luxus, dřive i bezpečnost, kterou svým majitelům a obyvatelům nabízela. Provokovala ale i nesouhlas, ba odpor, pokud svou extravagancí vybočovala ze standardů obvyklých u objektů tohoto typu, zvláště pak v případech, kdy už dávno přestala sloužit svému účelu, nahlodal je zub času, postupně propadla zmaru a v podobě nehezkyých, někdy i nebezpečných ruin rušila zážitek z krásy okolí. A někdy také vyvolávala údiv, a to zejména v moderní době otevřené pozitivnímu vnímání kulturního dědictví, jak mohou bez jakéhokoli zájmu o jejich záchranu, sanaci a využití chátrat tak hodnotné doklady života našich předků.

Zájem mohla budít i z jiných důvodů: jako předmět poznávání míst, krajiny a zemí, prostředek pro uchopení jejich historie, vytvoření představy o úrovni každodennosti sociálních entit a jejich kulturním rozhledu.¹ Zdá se, že právě takto

---

1 Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu z Programu NAKI III – programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje v oblasti národní a kulturní identity (NAKI III),

šlechtická sídla, s nimiž se setkával mnohdy jen letným pohledem z kočáru, anebo zevrubněji při osobní návštěvě, vnímal císař František I. při svých cestách korunními zeměmi, které podnikal v zájmu poznání aktuálního stavu země, do jejíhož čela byl osudem postaven. Za svého života vykonal takovýchto vpravdě „studijních“ cest bezpočet. Vedly jej – mnohdy opakovaně – do rakouských dědičných zemí, do Čech, na Moravu i do Slezska, do slunné Itálie, do Uher, stejně jako do Haliče a Banátu. Všechny cesty, často mnohatýdenní, ba mnohaměsíční, podnikal primárně z „profesních“ důvodů, kdy se jako vladař cítil být povinen znát situaci v jednotlivých zemích monarchie. Konal je ale bezpochyby rád, živě se zajímal o cílové destinace i krajinu a vsi, kterými jen projížděl. Je to skutečnost, která do určité míry narušuje obraz císaře Františka vytvořený zejména v naší domácí historiografii, v níž je často líčen jako člověk bez hlubšího zájmu o vzdělání a veřejné záležitosti. Zdá se, že spíše opak byl pravdou.

František Habsbursko-Lotrinský, od svého nástupu k vládě roku 1792 do roku 1806 císař římský, poté až do své smrti roku 1835 císař rakouský, také král český, uherský a chorvatský etc.,² nepochybně nebyl *homo politicus* bezprostředně vstupující ve světle ramp na jeviště politického dění. Aktivitu tohoto druhu rád ponechal v rukou svých diplomatů, úředníků a po roce 1809 zejména ministra zahraničí, posléze kancléře Klemense Václava Metternicha, i když nad rozhodováním o jejich směřování neztrácel kontrolu.³

Je vcelku pochopitelné, že František nebyl podle všeho příliš nakloněn oborům, kterým patrně přikládal zodpovědnost za vyprovokování revolucí a společenských pohybů, s jejichž důsledky musil v podobě válek s revoluční Francií po léta zápolit. Projetoval však velký zájem o přírodní vědy, zejména botaniku (v souladu s povinností císařských synů vyučit se řemeslu získal profesní dovednosti jako zahradník) a také zoologii, mineralogii, chemii i technické přístroje a vynálezy, i když některým z nich, jak se domníval, z důvodů bezpečnosti státu (např. výstavbě železnice) účinně bránil ve vstupu do praxe. Od mládí vytvářel herbáře, které se posléze staly základem sbírek Přírodovědného muzea ve Vídni, financoval přírodovědecké výzkumy a expedice. Není náhodou, že v každém z měst, která navštívil a nacházely se tam bohatší školské, městské či privátní sbírky, směřovaly jeho kroky i do těchto institucí. V českých zemích tak navštívil hned při své první návštěvě Opavy v roce 1817 gymnaziální sbírky,⁴

---

id. č. DH23P03OVV035 Zámky v krajině moravskoslezského pomezí – nové formy prezentace nevyužitých historických objektů.

- Ke šlechtické společnosti dané doby srov. např. BRŇOVJÁK, Jiří: *Šlechtická společnost Rakouského Slezska a poznámky ke její sídelní strategii (1740–1918)*. In: Těšínský muzejní sborník: Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska (Dom, palac i zamek w kulturze materialnej Śląska. Cieszyńskie studia muzealne). JEŽ, Radim – PINDUR, David (edd.), Český Těšín 2018, s. 57–96.
- 2 K osobě Františka II./I. (1768–1835) podrobněji např. DRIMMEL, Heinrich: *Kaiser Franz. Ein Wiener überlebt Napoleon*. Wien – München 1981; TÝŽ: *Franz von Österreich. Kaiser des Biedermeier*. Wien – München 1982; v přehledu např. *Neue deutsche Biographie*, 5, Berlin 1961, s. 358–361. V české historiografii např. UHLÍŘ, Dušan: *František II. (I.)*. In: *Čeští králové*. RYANTOVÁ, M. – VOREL P. (edd.), Čeští králové, Praha 2008, s. 509–518 ad.
- 3 K osobě Klemense Václava Nepomuka Lothara Metternicha např. *Allgemeine Deutsche Biographie*. 23. Leipzig 1886, s. 777–802; *Neue deutsche Biographie*. 17, Berlin 1994, s. 236–243; ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Metternich kontra Napoleon*. Praha 2005 ad.
- 4 Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Habsburgisch-Lothringische Familienarchiv (dále HHStA Wien), Hofakten, Hofreisen, kart. 28.

základ nejstaršího muzea na území dnešního Česka.⁵ Sbírký znovu přitáhly jeho zájem na podzim 1820,⁶ kdy ve městě pobýval v době konání kongresu zástupců Svaté aliance; tehdy už František I. psal o muzeu. V roce 1820 zavítal i do muzeí jiných institucí se zajímavými sbírkovými soubory v dalších zemských centrech korunních zemí. Počátkem května se při krátké zastávce v Brně podíval do Františkova muzea, založeného roku 1817 a pojmenovaného na jeho počest.⁷ V Praze se při téže cestě zastavil 25. května v Klementinu, kde jej zajímaly mimo jiné fyzikální sál, přírodovědný kabinet, astronomická věž a také knihovna, stejně jako při návštěvě o rok dříve. O den později si prohlédl sbírku strojů a přístrojů v polytechnickém institutu, zaujala jej i chemická laboratoř a mineralogická sbírka. Do Karolina zašel František I. dne 2. července; kromě jiného se zastavil opět v chemické laboratoři a v tak zvaném *Theatrum anatomicum* s nejrůznějšími nástroji a exponáty pro demonstrace při výuce lékařství. Za pozornost stojí, že v Klementinu navštívil obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění a následně potvrdil dokumenty této společnosti směřující ke zřízení budoucího národního muzea.⁸ To vše sice císaře nezbavuje zodpovědnosti za prosazení státně-byrokratického absolutismu, otevírá ale nové pohledy na některé jeho osobní vlastnosti a zájmy.

Nutno přiznat, že historické a kulturně-historické aspekty vývoje míst a zemí, kterými projížděl a které při krátkých i delších zastávkách navštívil, zajímaly císaře Františka I. podstatně méně než přírodovědné a technické exponáty a knihy, a také než chod státních i samosprávních úřadů, vojenských kasáren, pošt, škol, nemocnic a sociálních zařízení. Ty ovšem považoval se všemi jejich činnostmi a funkcemi a kvalitou jejich organizace za základní předpoklad pro zdárného chodu zemí a monarchie. S péčí dobrého hospodáře, za něhož se ve vztahu ke svěřeným rodovým zemím rozhodně považoval, věnoval pozornost rovněž komunikacím, zajištění dopravy prostřednictvím přeprahacích míst zřizovaných obvykle u pošt, hospod a hostinců, a v neposlední řadě také venkovské a městské zástavbě, jejímu provedení a kvalitě. A právě v tomto kontextu vnímal podle všeho i šlechtická sídla: především jako součást krajiny a jen dílem jako projev výjimečnosti nobility (z jeho pohledu se jednalo o většinou níže postavené poddané).

Pro současnou historiografii je nanejvýš přínosné, že si František I. vedl při svých cestách monarchií tak zvané *journaly* neboli deníky, bez ohledu na to, zda šlo o krátko- či dlouhodobé putování (některé trvalo i několik měsíců).⁹ Jednalo se o vlastnoruční zápisky v sešitcích malých rozměrů (obvykle okolo 150 až 180 x 100 mm, tedy rámcově A5), do nichž činil stručné záznamy během vlastní cesty v kočáře anebo pak během po-

5 Již v roce 1804 bylo založeno gymnaziální muzeum v Těšíně, zvané podle zakladatele Šeršníkovu muzeum. Položeno je ale v centru historického města náležejícím od roku 1919 k Polsku.

6 Při té příležitosti věnoval císař opavskému kustodovi rozsáhlou publikaci o rakouských bylinách. HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 44. K návštěvám muzea podrobněji KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Obraz opavského gymnaziálního muzea v osobních výpovědích císaře Františka I.* Časopis Slezského zemského muzea, sér. B, 65, 2016, s. 233–240.

7 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 45.

8 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 45.

9 Cestovní deníky jsou dochovány od roku 1816 takřka do císařovy smrti v roce 1835. Celkem je takto zdokumentováno 67 cest, z toho 22 velkých, tedy několikatýdenních. Podrobněji k nim HARTMANN, Eleonore: *Die Hofreisen Kaiser Franz I.* Dissertation, Universität Wien, Wien 1968; rozbor, charakteristika, vyhodnocení zvl. s. 3–47.

bytu v konkrétní destinaci. Dnes se z původních zřejmě stovek sešitků z desítek cest dochoval v originále jen zlomek; další jsou v archivním fondu k dispozici v kancelářském opise.¹⁰

Představme si v následujícím příspěvku alespoň v základním přehledu šlechtická sídla, nejčastěji zámky či městské paláce, položená v moravsko-slezském příhraničí a jeho kulturní krajíně, která Františka I. zaujala natolik, aby si o nich učinil ve svých denících záznam, anebo je dokonce alespoň několika větami charakterizoval. Těžiště přitom položíme na cesty, kdy navštívil obě země, tedy v roce 1817 a poté 1820, přičemž větší míru pozornosti věnoval slezskému prostředí.

Moravou cestoval František I. už předtím, například v roce 1808, kdy učinil okružní inspekční jízdu z Vídně do Prešpurku a Trnavy, pak přes Hodonín, Ždánice, Bučovice a Vyškov do Olomouce a následně zpět do metropole monarchie.¹¹ Většinu uvedených moravských míst vsuktu jen projel, aniž by zevrubněji připomněl některý ze šlechtických objektů. Z těch, které upoutaly císařovu pozornost, jmenujme například Mikulov se zámek tyčícím se nad městem, a zvláště pak okolní scénérii, kterou popsal poněkud barvitěji: „řetězec nízkých hor, vlevo nedaleko Pálavy, která má dva hřebeny a dvě velké rokle, na jejichž úpatí jsou dvě místa; na jejich vrcholcích jsou staré zchátralé brady; nahoře je to porostlé lesem, dole vinicemi; víno je tam dobré“.¹²

Oblast moravsko-slezského příhraničí navštívil František I. poprvé, alespoň podle doložených výkazů dvorských cest, roku 1817. Směřoval tehdy do Haliče, Bukoviny a Sedmihradska s cílem provést současně kontrolu uhersko-chorvatské a slovinské hranice.¹³ Jeho trasa vedla, možná trochu nepochopitelně, z Vídně nejprve přes Olomouc na Bruntálsko, Opavsko a Těšínsko, a teprve odtud na území bývalého Malopolska (Krakovska) a dále severovýchodním směrem. Co vedlo císaře k zajížděce do západního Slezska? Vždyť mohl volit trasu kratší, z Olomouce přímo na Těšínsko a odtud do Haliče. Snad to byl zájem projet celé Rakouské Slezsko a alespoň rámcově

10 V originále je k českému prostředí k dispozici například soubor sešitků k pobytu v Opavě v době konání kongresu roku 1820. Originální deníky a jejich opisy jsou uloženy v HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 12–61. Některé z cestovních deníků byly vydány edičně. Příkladovou publikací tohoto typu je KUSTER, Thomas (ed.): *Das italienische Reisetagebuch Kaiser Franz I. von Österreich aus dem Jahre 1819: eine kritische Edition*. Münster 2010. Základní informace formou pouhého nekomentovaného přepisu poskytuje REGNER Rudolf (ed.): *Die Reisebücher des österreichischen Kaisers Franz I. in die Bukovina (1817 und 1823)*. München 1979.

11 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 18.

12 Císař navštívil uvedenou krajinu okolo Mikulova a Znojma znovu nedlouho poté, avšak z úplně jiných důvodů. U Wagramu, východně od Vídně, došlo počátkem července 1809 k vojenskému střetnutí rakouské a francouzské armády, z něhož vyšla habsburská monarchie pod vedením Karla Ludvíka, mladšího císařova bratra, poražena. Karel přitom jen krátce předtím porazil Napoleonova vojska u Aspern. KOVAŘÍK, Jiří: *Napoleon na Dunaji. Aspern a Wagram. První Napoleonova porážka a poslední vítězná tažení 1809*. Praha 2009, srov. také KACEL, Jiří: *Bitva u Znojma 1809 a její dopad na život ve Znojemském kraji ve světle starší historiografie*. Jižní Morava 49, 2013, s. 177–205. K osobě Karla Ludvíka Rakousko-Těšínského srov. dále.

13 Deník je v kancelářském opise s vyznačením trasy a časového vymezení nazván *Bereisung Meines königreiches Galizien, dann der Bukovina, und Siebenbürgens, und der samtlichen Militär-gränzen Meiner königreiche Hungarn, Slavonien und Croatien*. Podtitul: *Von Wien weg durch Österreich-Mähren – Schlesien, bis dahin – dann zurück durch Steyermark, Österreich wieder nach Wien, 20. 6. – 19. 11. 1817*. HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28.

se seznámit s reáliemi této nevelké dědičné země. Mohlo se ale také jednat o důsledek Františkovy záliby v přírodě a pěších vycházkách – moderním termínem v turistice. Přes Bruntál se podle všeho vydal, aby na vlastní oči zhlédl Praděd, nejvyšší horu Rakouského Slezska. Zmínil se o něm v deníku už ve chvíli, kdy se blížil k Bruntálu. „Daleko vlevo vysoké, částečně obdělávané pohoří“, napsal, „Praděd, na němž byl ještě sníh, vedle něj obdělávaná široká kotlina nebo údolí.“¹⁴ Zdá se dokonce, že měl v plánu vydat se na pozdně odpolední výstup na Praděd, který vylíčil s velkým obdivem: „Jedná se o dlouhý kopec, na vrcholu porostlý pouze mechem, na svazích lesem“, napsal. „Údolí před Pradědem, stejně jako on sám a samotný svah horského hřebene, po kterém jsme k němu vyjeli, je porostlé hustým, krásným jehličnatým lesem, většinou patřícím německému pánu.“ Jistotu nemáme, zdá se ale, že jeho plán nakonec zhatily aktuální klimatické podmínky. Konstatoval totiž, že na Praděd se dá z Karlovy Studánky, kterou vzápětí také navštívil, dojít pěšky za dvě hodiny, ale že „sníh byl ještě hluboký“.¹⁵ Moravsko-slezské příhraničí císař následně projel v roce 1817 od západu na východ, od moravského Šternberku až po Bílsko, přičemž se alespoň na dva dny zastavil v Bruntále, Opavě a Těšíně.

Podruhé zavítal císař František I. do Rakouského Slezska, kam přijel opět trasou od Olomouce a Šternberku, na podzim 1820. Takřka čtyřměsíční cestu zahájil dne 3. září v Schönbrunnu u Vídně, aby se domů vrátil těsně před koncem roku, 28. prosince 1820.¹⁶ Jeho cesta byla motivována dvěma okolnostmi: především chtěl navštívit uherskou metropoli, Budín i Pešť, a setkat se tam – mimo běžných inspekčních návštěv a společenských aktivit¹⁷ – se svým bratrem Josefem Habsbursko-Lotrinským, od roku 1795 uherským místodržícím, resp. palatinem, a jeho rodinou. Počátkem září se odtamtud vydal do Opavy, pořadatelského města dalšího ze série aliančních kongresů. Dorazil tam 18. října a zdržel se celých devět týdnů až do 26. prosince, kdy vyrazil se svou suitou zpět do Vídně.¹⁸ Během této cesty se zdržoval převážně v Opavě a jejím bezprostředním okolí, které dílem projel, dílem prošel při svých pravidelných procházkách.

14 Citace v textu, případně v poznámkách jsou volným, podstatu výpovědi vystihujícím překladem zápisků v německých originálech, respektive opisech deníků.

15 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 110, 116.

16 Kancelářský opis deníku nese název *Beschreibung der Allerhöchsten Reise nach Ofen und Pest in Ungarn, - dann von da aus, nach Troppau im Österreich. Antheile Schlesiens. Vom 3ten Septemb. bis 28ten Dezem. 1820.* HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 41 (autograf), 44.

Vlastnoručně psané sešitky byly vedeny průběžně, podle jednotlivých dnů, tužkou nebo inkoustem. Během uvedené cesty použil císař 17 sešitků o rámcových rozměrech A5 (nebyly vždy zcela shodných rozměrů), celkem popsal poznámkami více než 420 stránek. Jednalo se o velmi stručné záznamy.

17 Kromě jiného navštívil František I. dne 18. září 1820 v Pešti také rodící se národní muzeum, umístěné v zahradě primase Bathanyho, o jehož založení se zasloužil mimo jiné i jeho bratr Josef. Císař obdivoval minerály uherské produkce, vycpaniny ptáků a savců, sbírku modelů strojů a vzorky tovární produkce, také sarkofágy, uherské a sedmihradské mince a zlaté a stříbrné předměty a mnoho dalších. Nepovšimnuta nezůstala ani knihovna a sbírka rukopisů. HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 196–200.

18 Rekonstrukci císařova pobytu v Opavě s využitím jeho deníkových záznamů podali KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Věčerel jsem sám se svou ženou. Pobyt císaře Františka I. v kongresové Opavě ve světle jeho osobního cestovního diáře z roku 1820.* In: *Opavský kongres 1820 a politika Svaté aliance mezi časy.* HOCHÉL, M. (ed.), Opava 2022, s. 111–129.

Obě cesty František I. absolvoval – vedle doprovodu části dvořanů a pobočníků – se svou poslední, čtvrtou chotí Karolínou Augustou. Přes velký věkový rozdíl – manželé dělilo čtyřicet let – mu byla oddanou a chápající průvodkyní, klidnou, bez větších osobních ambicí a vrtochů.¹⁹

***

Zámky a jiné šlechtické objekty císař František I. obvykle zaznamenal pouze zvenci, cestou v kočáře. Osobně navštívil zlomek z těch, které se v regionu nacházely, respektive kterých si povšiml. Jednak neměl na takové exkurze čas a prostor, putování mělo vždy pevný a poměrně sevřený itinerář, jednak neodpovídalo společenským pravidlům, aby panovník navštěvoval bez předchozího ohlášení (ale třeba i po něm) a pádného důvodu své poddané, bez ohledu na to, že se jednalo, jako v případech vlastníků zámků a paláců, o aristokracii. Nutno na okraj podotknout, že i kdyby nebyla dvorská pravidla tak přísná, císařově osobnosti přemíra společenských kontaktů nekonvenovala, nad rámec užší rodiny je kromě nezbytných povinností vyhledával spíše výjimečně.

Vraťme se na samý počátek první z cest Františka I. přes Moravu do Slezska roku 1817, představme si postupně slovy císaře zámky a další šlechtické objekty v příhraničí obou zemí a doplníme je o jeho osobní postřehy z roku 1820, kdy už komentoval vzhledem k územně sevřenějšímu programu – tu podrobněji, tu jen glosou – jen některé z nich, případně se letmo zmínil o městských panských domech a některých zámcích v okolí.

Zastavme se nejprve pro úplnost u šlechtických sídel, která František I. zaznamenal během svého putování jižní a střední Moravou, směřuje do Slezska. Cestou z Vídně přes uherskou Holič a Skalici a dále Strážnici projel dne 23. června 1817 Veselím nad Moravou.²⁰ Hned vedle velké zahrady, dodnes reprezentativního zámeckého parku, prý stál „*pěkný zámek hraběte Chorynského*“.²¹ Zámeckého sídla si povšiml rovněž v Uherském Ostrohu a popsal je jako „*velkou budovu s věží, nedaleko níž je položen velký panský dvůr*“: Majitele

19 Karolína Augusta (1792–1873), dcera Maxmiliána I. Bavorského z rodu Wittelsbachů, byla již dříve provdána. Její manželství s Vilémem I. Württemberským ale bylo roku 1814 anulováno, mimo jiné z důvodu ženiny údajné neplodnosti. Karolína Augusta doprovázela Františka I. na většinu jeho cest a můžeme-li věřit jeho deníkovým záznamům, byla mu jakožto samotáří nevyhledávajícimu pokud možno jinou společnost než okruh sobě blízkých v tomto směru vítanou sekundantkou. Pro úplnost poznamenáváme, že v roce 1820 dorazila císařovna do Opatovy s několikadenním zpožděním; cestou z Uher se totiž krátce zastavila se svým fraucimorem ve Vídni a do Slezska pak jela samostatně. HAMANNOVÁ, Brigitte: *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*. Praha 1996, s. 220.

20 K dějinám zámku např. HOSÁK, Ladislav – ZEMEK, Metoděj a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*. Praha 1981, s. 250–251.

21 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 45. Chorynští z Ledské vlastnili zámek a příslušné panství od roku 1741 až do konce druhé světové války. V době průjezdu císaře Františka I. Veselím byl aktuálním držitelem Ignác Karel (1770–1823), vysoký zemský úředník postupně v Dolních Rakousích, Západní Haliči, Čechách i na Moravě, v letech 1816–1822 prezident všeobecné soudní komory. *Chorinskí Freiherr von Ledske, Ignaz Karl*. In: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, 2, Wien 1857, s. 358.

císař neuvedl.²² Dobrý dojem na císaře udělal zámek v Napajedlech, „na svahu hor položená dvoupatrová pěkná budova s pěknou terasou, vzadu zabrada se zdí, vlevo dvůr /.../ náležející Cobenzlům“.²³ Téhož dne po poledni dojel císař se svým doprovodem do Kroměříže, náležející k panství olomouckého arcibiskupa, jímž tehdy byl Rudolf Habsbursko-Lotrinský.²⁴ Zámek popsal jako „nádhernou čtvercovou budovu s pěknou architekturou, dvěma malými křídly s věžemi po stranách“; budova „je dvě patra vysoká, s pěkným velkým nádvořím, na úrovni přízemí s podloubím, pak pěknými schody; k rezidenci přiléhají městské bradby“.²⁵ Díky tomu, že se císař na zámku ubytoval, mohl alespoň stručně vyhodnotit i jeho interiér. „Zámek má pěkné schody, napsal, nádherné, pěkně uspořádané velké i malé pokoje, s pěkným moderním nábytkem, s obrazy a malými kabinety, kaplí a velkým, velmi pěkným sálem s bílo-žlutě malovaným stropem; v zámku je mnoho bytů; před zámkem je zabrada“: Když František I. navštívil Kroměříž při své cestě do Opavy o tři roky později, poznamenal si už pouze, že „pojedl u svého bratra Rudolfa na zámku“: Po čtyřech hodinách jízdy „vystoupil v arcibiskupské rezidenci“; kde pak přenocoval, když předtím strávil večer jen ve společnosti svého bratra.²⁶

Prvním skutečným zájmovým bodem, uvažujeme-li o šlechtických sídlech moravsko-slezského pomezí, respektive Slezska, zaznamenaným v císařově deníku, je pro nás Bruntál, město historického Opavského knížectví.²⁷ František I. tam přijel z Olomouce

- 22 Jednalo se o knížecí rod z Lichtenštejna, který už ale zámek nevyužíval a nechal jej upravit pro potřeby vrchnostenské správy. Název místa je chybně uváděn jako *Ostrom*, o jeho totožnosti s Uherským Ostrohem ale nemůže být pochyb. HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 47.; HOSÁK – ZEMEK a kol.: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 239–240.
- 23 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 55. V pozdně barokní výstavné sídlo, dnes kulturní památku, byl tak zvaný nový zámek v Napajedlech přestavěn za Marie Anny z Rottalu, provdané z Ditrichštejna, v 70. letech 18. století. Původem štyrský rod Kobenzlů jej získal vzápětí poté, co se Jan Ludvík oženil s Marií Terezií della Rovere Monte l'Abatte (1755–1824), po matce dědičce rodu Rottalů. Právě ona držela jako vdova Napajedla v době, kdy tudy projížděl císař František I. Tak zvaný starý zámek sloužil po vybudování nového zámku k hospodářským účelům. Oba objekty jsou dnes v privátním vlastnictví. *Ottův slovník naučný*. 5. Praha 1892; s. 475; HOSÁK – ZEMEK a kol.: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 171–172; SAMEK, Bohumil: *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 2. svazek J/N, Praha 1999, s. 638–639.
- 24 Rudolf Jan Habsbursko-Lotrinský (1788–1831), nejmladší bratr císaře Františka I., mu byl z příbuzných asi nejbližší a také se s ním dle možností často, byť krátce stýkal. Pojily je mimo jiné stejné zájmy o přírodní vědy, průmysl a podnikání (zasloužil se mimo jiné o založení pudlovný a vysokých pecí na Ostravsku, budoucích Vítkovických železáren). Rudolf byl rovněž hudebně nadaný, jeho učitelem byl Ludwig van Beethoven. Na kněze byl vysvěcen na prahu třicítky, roku 1819; ve stejném roce byl kapitulou zvolen olomouckým arcibiskupem a získal kardinálskou hodnost. Za připomenutí stojí, že v Olomouci podpořil obnovu univerzity. ZLÁMAL, Bohumil: *Rudolf Jan, arcibiskup rakouský, arcibiskup olomoucký a kardinál*. Olomouc 2010; v přehledu, s akcentem na podnikatelské aktivity na Ostravsku MYŠKA, Milan: *Habsburg, Rudolph Johann Joseph Rainer*. In: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy 5* (dále BSSM). MYŠKA, M. – DOKOUPIL, L. (edd.), Opava – Ostrava 1996, s. 34–35.
- 25 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 61–62.
- 26 Oběd v Kroměříži absolvoval rovněž v úzkém kruhu, jemu a Rudolfovi dělali společnost jejich nejbližší dvořané, císařův nejvyšší komoří Rudolf Jan Bruntálský z Vrbna (stov. dále) a vrchní hofmistr olomouckého arcibiskupa Ferdinand Laurencin d'Almond. HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 44, pag. 364–367; *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 14, Wien 1865, s. 221.
- 27 Opavsko bylo původně součástí Moravy, od počátku 14. století se jeho přemyslovští vévodové obraceli díky získání Ratibořského vévodství zájmově ke Slezsku. Do uvedeného celku bylo

přes Šternberk, Horní Loděnici, Dětrichov nad Bystřicí a Valšov 25. června 1817 kolem 10. hodiny večerní. Ubytoval se i s doprovodem na zámku, který byl ve vlastnictví řádu německých rytířů.²⁸ Zámek císař charakterizoval jako objekt „s krásným, zvláště postaveným dvojitým schodištěm, z něhož se vchází na velkolepé pětiboké nádvoří s krásnými otevřenými kolonádami v přízemí a v prvním patře, zdobenými mnoha erby. Na zámku je velká věž.“ Dále konstatoval, že „v prvním patře domu jsou krásné zařízené pokoje a velký malovaný sál.“ Bez poznámky neopomněl, že hned vedle zámku je poměrně velká zahrada s ovocnými stromy²⁹ a za zámkem pivovar a palírna,³⁰ pronajatá jednomu místnímu Židovi.³¹ Bruntálský zámek prošel poměrně krátce před císařovou návštěvou zásadní přestavbou, kdy byl jeho původně renesanční ráz barokizován a upraven v pohodlnější panské sídlo. Vzpomenutý sál s honosnými rokokovými výmalbami, které nezůstaly stranou císařova zájmu, je dodnes chloubou interiéru této národní kulturní památky.³²

Po jednodenní přestávce, kterou si císař v Bruntále udělal, aby si dopoledne prohlédl město a odpoledne zajel na výlet do hor, pod Praděd a do lázní Karlova Studánka provozovaných řádem německých rytířů,³³ se vydal 27. června dále směrem do Opavy. Cestou jej zaujaly Velké Heraltice, podle deníkového záznamu velká obec s kostelem s věží, hezkým zámkem náležejícím hraběti Evženu z Vrba, s vrchnostenským dvorem a zahradou.³⁴ Lokalita se zámkem, přebudovaným do barokní podoby výše jmenovaným po roce 1767, vzbudila jeho pozornost bezpochyby i proto, že Rudolf Jan Bruntálský, Evženův syn, byl císařovým dlouholetým důvěrníkem. V pozici

---

Opavsko oficiálně vtěleno roku 1613/14, když bylo jako slezské knížectví uděleno Karlu z Lichtenštejna. Totéž platí o Krnovsku roku 1623.

- 28 Velmistrem řádu byl v té době Antonín Viktor Habsbursko-Lotrinský (1779–1835), mladší císařův bratr. Funkci zastával od roku 1804 až do své smrti. HAMANNOVÁ, Brigitte: *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*. Praha 1996, s. 68.
- 29 V kontextu bruntálského klimatu poznamenal, že je velmi chladné a z ovoce se tam daří jen třešním.
- 30 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 111–112.
- 31 Podnikání v oblasti pálení kořalky a její distribuce patřily v Opavském knížectví, k němuž Bruntálsko náleželo, k nejběžnějším. Z celkem 36 Židů evidovaných v josefském censu obyvatel z doby okolo roku 1780 se pálení kořalky, jejímu šenku anebo pachtování oprávnění k pálení věnovalo 19 osob mužského pohlaví (18 z nich bylo ženatých a mělo rodinu). Zemský archiv v Opavě, Sbirka rukopisů, inv. č. 8; KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Obyvatelstvo Rakouského Slezska na sklonku osvětlení*. Výběrová edice, Slezské zemské muzeum, Opava 2012, zvl. s. 59.
- 32 Národní kulturní památkou byl prohlášen Nařízením vlády č. 132/2001 Sb. ze dne 28. března 2001 s účinností od 1. 1. 2002. *Zámek Bruntál – národní kulturní památka*. In: Památkový katalog, dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/zamek-bruntal-449177> [cit. 19. 5. 2024]. K dějinám objektu ŠTĚPÁN, Václav: *Historie zámku Bruntál*. Bruntál 2009, srov. také SPURNÝ, František a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Morava*. Praha 1983, s. 40–43; SAMEK: *Umělecké památky*, 1. svazek A/I, s. 268–269.
- 33 Srov. výše.
- 34 Evžen Václav hrabě Bruntálský z Vrba (1728–1789), majitel statků v Čechách, získal velkoheraltickou državu, kdysi rodový majetek, znovu do vlastnictví na základě předkupního práva roku 1767. V zájmu jeho zvelebení a také přestavby zámku dokonce opustil načas úspěšnou kariéru ve Vídni; po návratu zpět pak zastával post nejvyššího dvorského maršálka. Zapojil se i do kulturně-společenských aktivit, od roku 1784 byl prezidentem Královské české společnosti nauk. Oceněn byl Řádem zlatého rouna. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 58, Wien 1889, s. 190–195.

III.

Freizogen und Zimmer - man leit über
 ein Dinkel über den Abstieg des Dinkels
 Freizogen zuweisen nicht nur geben gleich
 was; eine Menge ist Feinere macht
 am Weg - man kann nicht ohne in den
 einen Zimmer suchen, und zwei eine Freiz
 gen - Freizogen links über einem großen
 Platz - dem links werden in einer Freiz
 gen f. die Freizogen sind nicht die Freiz
 dem f. - dem macht in einer Stelle;
 macht bleibt ein 1. Nord f. Freiz, Freiz,
 in Wohnung der Freizogen; dem
 links ist die Freizogen, 2. Nord
 f. Freiz. Man haben und der Freizogen
 Wohnung ist ein kleiner Platz mit
 Zimmer; die Freizogen f. nicht eine Freiz
 sondern eine Freizogen f. Freizogen Freiz
 gen, wobei die Freizogen f. in
 Freizogen f. Freizogen, und einer Freizogen
 Freizogen f. Freizogen mit Freizogen
 Freizogen Freizogen Freizogen f. Freizogen
 f. Freizogen, wobei eine Freizogen f. Freizogen
 gen; und der Freizogen f. Freizogen f. Freizogen
 Freizogen. Freizogen f. Freizogen f. Freizogen
 f. Freizogen Freizogen mit Freizogen.

+ erfährt

■ Cestovní deník Františka I. (kancelářský opis), záznam o zámku v Bruntále z 25. června 1817
 © Österreichisches Staatsarchiv, Reisen, kart. 44.

komořího s ním o tři roky později absolvoval kongresový pobyt v Opavě a Bruntálský císaře doprovázel později i na následný kongres ve Veroně.³⁵

Dalším z cílových míst byla na této cestě pro Františka I. Opava, ochranné město Lichtenštejnů a metropole Rakouského Slezska.³⁶ V deníku ji hodnotil velmi pozitivně a právě krátká, ale intenzivní návštěva v roce 1817 jej zřejmě přivedla o několik let později k úvaze – či potvrzení úvah zrodivších se v okruhu administrativy – uspořádat ve městě jeden z mezinárodních kongresů k novému uspořádání Evropy. Do deníku si zapsal: „*Opava je velké, pěkné, zdravé město, má dobré chodníky, krásné domy, čisté obyvatele a krásné okolí. Město je obehnané zemním valem a má věže: leží jen ¼ hodiny od pruské hranice tvořené řekou Opavou.*“

Samozřejmě nás zajímá, zda a jak se František I. vyjádřil ve svém cestovním žurnálu k opavskému zámku. Objekt vybudovaný přemyslovskými vévody na přelomu 14. a 15. století prošel v průběhu času mnoha stavebními změnami. Původně gotický hrad byl v prvních desetiletích 17. století přebudován v duchu renesance a posléze barokizován. Měnil se i způsob jeho využívání. Zeměpanskou rezidenční funkci plnil s přestávkami do počátku 15. století a od té doby v zásadě sloužil už jen pro potřeby zeměpanských a posléze vrchnostenských úředníků.³⁷

„*Zámek knížete Lichtenštejna není daleko od konventního domu, zvnějšku pěkný a velký, uvnitř stěží ocenitelný*“, zapsal si do deníku roku 1817. Z uvedeného není jisté, zda císař navštívil jen nádvoří zámku, které bylo ostatně průchozí, jak vyplývá z jeho o tři roky mladších zápisků, anebo také jeho interiéry. Domníváme se, že spíše ne, jinak by se k nim v souladu se svými zvyklostmi možná vyjádřil podrobněji. Vcelku dobrý dojem ze zámku v něm při první návštěvě Opavy roku 1817 asi převážil, neboť následující den, 28. června, si k vyjížděce předměstími poznamenal, že nad příkopem se tyčí hradba a „*knížete Lichtenštejna pěkný zámek.*“³⁸ S představou sídla odpovídajícího svou úrovní nárokům urozených hostů si jej ale asi císař ani nikdo z jeho okruhu nespojoval. Při logistických přípravách Opavského kongresu totiž na zámek jako místo ubytování rozhodně volba nepadla, a to dokonce ani ve spojení se subalterními účastníky.³⁹

35 Rudolf Jan Bruntálský z Vrba (1761–1823) zastával od roku 1806 funkci nejvyššího komořího; jmenován byl tajným radou, udělen mu byl Řád zlatého rouna. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 58, Wien 1889, s. 190–195; RUDOLFOVÁ, Renée: *Rudolf Jan hrabě Bruntálský z Vrba a jeho zápisky z roku 1819 (1821–1822)*. Diplomová práce FF JČU, České Budějovice 2020, zvl. s. 48–51. K rodové genealogii stručně STIBOR, Jirí: *Bruntálští z Vrba*. In: BSSSM 10. MYŠKA, M. – DOKOUPIL, L. (edd.), Ostrava 1998, s. 45–48.

36 Podotýkáme, že země byla v daném období, konkrétně 1782–1850, spojena v jeden správní celek s Moravou.

37 MIKETOVÁ, Hana – MÜLLER, Karel a kol.: *Opavský zámek*. Opava 2012, zvl. s. 7–12; SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 176.

38 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 146, 167, 170.

39 Císařovo hodnocení tak jen potvrzuje názor slezského bibliotekáře Kneiffa, který nedlouho předtím napsal, že *opavský zámek je známý nikoli pro svou péknost a velikost, ale pro stáří*. KNEIFEL, Reginald: *Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien*. 2. Theil, 2. Band: *Herzogtümer Troppau und Jägerndorf, Fürstentum, dann das Fürstenthums Neisse und freie Minder-Standesberrschaften Freudenthal und Olbersdorf. Fortsetzung der Beschreibung der übrigen darin befindlichen Ortschaften bis zum Buchstaben K*. Brünn 1805, s. 51.

■ *Opava, zámek a konventní dům, Georg Fritsch, kol. 1820 © Slezské zemské muzeum, inv. č. U 826 A.*

O tři roky později byl k opavskému zámeckému objektu kritičtější. Možná to bylo dáno i tím, že jím při svých toulkách kongresovým městem a jeho okolím opakovaně procházel. Situaci zámku v těsné blízkosti městských hradeb popsal následovně: „*pak se přejde přes dva zděné mosty, z nichž první je delší, druhý kratší, přes dva příkopy knížecího Lichtenštejnského zámku, v příkopě stromy a před a mezi příkopy zabradý se stromy; v něm částečně přízemní, částečně jednopatrové malé domy a kůlny (Schupfen) náležející k zámku; potom přes zámek, jednopatrovou čtvercovou budovu s čtvercovým nádvořím – nic hezkého na tom není (nichts schönes daran) – zcela obklopeným zabradami, stromy; potom jsme šli zase přes most a přes široké městské bradby.*“ O zámku se pak císař ve svých zápiscích z roku 1820 zmínil ještě několikrát, nikdy už ale nepřipojil hodnotící stanovisko.⁴⁰

František I. se ve svých denících podělil také o dojmy z tak zvaného konventního domu (*Conventhaus*), někdy zvaného stavovský dům (*Ständische Gebäude*), v němž při svých pobytech v Opavě i s užším dvorem bydlel. Ač to nebyl v pravém slova smyslu zámecký či šlechtický objekt, přinejmenším svým příležitostným využíváním jej lze mezi takové účelově počítat. Jednalo se o bývalou jezuitskou kolej, jejíž budovu zakoupili roku 1800 zemští stavové. Dílem byla využívána pro zemské správní a školské účely, dílem byla upravena pro případ císařských návštěv do podoby apartmánu s veškerým zázemím. O privátních prostorách se František I. nikdy nezmiňoval. Jistou představu o objektu si ale z jeho popisu můžeme přece jen učinit. V roce 1817 si

40 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 44, pag. 395, 401.

napsal,⁴¹ že konventní dům „*má dvě podlaží*“. Podle popisu se funkčně dělil na tři části, které císař označoval jako budovy. „*V přízemí jezuitské budovy (Jesuitengebäude) se v několika místnostech s nádhernými klenutými stropy nachází pokladna daňového úřadu a nákupní a směnárenská pokladna; v další části se ve stejně krásných místnostech nachází účtárna a katastrální archiv. Katastr z doby před rokem 1742 slouží k vyměřování daně. Schody v domě jsou krásné; v prvním patře je byt s několika krásnými pokoji pronajatý hraběti Skribenskému;⁴² ve druhém patře je byt pronajatý úředníkům*“.⁴³ O vlastní konventní budově (*Conventgebäude*) pouze uvedl, že leží na náměstí a zřede že k ní přiléhá nádherný jezuitský kostel se dvěma věžemi. Naopak největší pozornost ze všech tří částí konventního domu věnoval ve svých zápisích té, v níž sídlilo gymnázium.⁴⁴ Sdílnější ve věci podoby a vnitřního vybavení konventního domu nebyl ani o tři roky později. Po inspekci bytů určených pro ubytování ruského a pruského panovníka pouze poznamenal, že „*jel do konventního domu, kde bydlí*“, jindy dokonce, že „*jel domů*“.⁴⁵

Císař byl během svého pobytu v Opavě roku 1817 informován, že „*přes zimu se ve městě zdržuje značný počet zemské šlechty*“, což dal nepřímou do souvislosti se skutečností, že „*místní divadlo je městske a hraje se v něm jen v zimě*“. Vyjádřil tak, že v zimní sezóně láká Opava svými kulturními akcemi a odtud také možnostmi společenského vyžití, zábavy a pěstování užitečných kontaktů, které by jim byly na venkovských sídlech vzdálené, ba nedostupné. Odjinud ostatně víme, že na přelomu 18. a 19. století byla ve městě nejen řada domů, ale i nájemních bytů v držení šlechty a že její příslušníci, ženy i muži, žili dlouhodobě třeba i v domácnostech spřízněných či jen spřátelených šlechtických rodin.⁴⁶

Kromě už uvedené poznámky o pronájmu bytu v konventním domě hraběti Skribenskému se František I. o opavských šlechtických sídlech roku 1817 nezmínil. Pozornost jim věnoval až v době konání kongresu, a to v kontextu těch objektů, které se staly přechodným domovem nejvýznamnějších zahraničních hostů. Následující den po svém

41 HStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 146–148.

42 Jednalo se o podle všeho o bratra vzpomenué Maxmiliány Sobkové z Kornic.

43 HStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 170. Ke stavebnímu vývoji objektu např. ROŠOVÁ, Romana (ed.) – STRAKOŠ, Martin (ed.) – KANIOVÁ, Petra – HALÁTEK, Dalibor: *Průvodce architekturou Opavy*. Opava 2011, s. 258; SAMEK, Bohumil – DOLEJŠÍ, Kateřina (edd.): *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 3.1, Praha 2021, s. 492–493; HOCHÉL, Marian – HANICÁK, Ondřej – ŠIL, Jiří (ed.) – ROŠOVÁ, Romana et al.: *Opavský kongres 1820. Křížovatka evropské diplomacie*. Opava 2020, s. 138–139, zde další literatura.

44 Zajímal se jednak o vlastní gymnázium a jeho vzdělávací aktivity, jednak o gymnaziální muzeum, které zde sídlilo. Srov. úvodní část příspěvku.

45 HStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 44, pag. 388–390.

46 Příkladem může být Maxmiliána Sobková z Kornic, rozená Skrbenská z Hříště (1752–1798), nositelka Řádu hvězdového kříže. Mládí trávil na rodovém zámku v Hošťálkovech; po sňatku žila s manželem krátce v Ratiboří, později opět v Hošťálkovech a na svém zděděném zámku ve Vysoké. Odtud ale ráda odjížděla na dlouhé pobyty do Opavy, kde pobývala v domě šlechtické rodiny Grutschreiberů; dokonce zde porodila tři děti. Neprodleně po manželově smrti využila příležitosti a koupila si v Opavě bývalý klášter klarisek, přebudovaný ve šlechtické sídlo (budoucí Gastheimův palác, srov. dále). ČAPSKÁ, Veronika – MARKOVÁ, Veronika (edd.): *Gabriela Sobková z Kornic, provdaná ze Spens-Booden. Deníkové rodinné záznamy (1785–1808)*, Praha 2009, zvl. s. 120–125; KORBELÁROVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Ad fontes. Několik upřesňujících poznámek k historickému vývoji objektu č. 343/37 na Masarykově třídě v Opavě v letech 1784 až 1837*. Acta historica USQ, 10, 2017, s. 51–67.

příjezdu do Opavy, 19. října 1820, se vydal na prohlídku paláců v tehdejší Panské ulici.⁴⁷ Ruskému caru Alexandrovi I. z rodu Romanovců byl vybrán palác položený na nároží s Jánskou ulicí,⁴⁸ jehož majitelem byl hrabě Jan Josef Larisch-Mönnich ze Lhoty.⁴⁹ Dvojice nejurozenějších hostů z Pruska, král Fridrich Vilém II. a jeho syn, korunní princ August Fridrich Vilém z rodu Hohenzollernů, byla po příjezdu ubytována v domě svobodného pána Karla z Gastheimu, do podoby šlechtického paláce přebudovaného z bývalého kláštera klarisek.⁵⁰ Při příležitosti vizitací uvedených šlechtických domů v Panské ulici navštívil císař také palác Sedlnických z Choltic,⁵¹ určený za sídlo knížete Klemense Václava Metternicha. V paláci byl také konferenční sál s kabinetem

47 Původně Dobytčí trh, dnes Masarykova třída.

48 V Opavě asi nejvýstavnější šlechtický palác se obvykle označoval podle aktuálního majitele radušského panství, do jehož svazku byl počítán. Setkat se tak můžeme s názvem *městský dům Tvorkovských z Kravař, Bruntálských z Vrba* nebo také *Radušský palác*. Zásadní barokní úpravou prošel areál za Chorynských z Ledské v 60. letech 18. století, kdy zde vznikl i divadelní sál. Hrabě Larisch ze Lhoty palác koupil roku 1800 a nechal jej zmodernizovat, krátce před konáním kongresu doplnit o nový přijímací sál a soukromé apartmány. Po roce 1829 přešel palác spolu s dalším matčíným majetkem na Opavsku do vlastnictví Marie, dcery Jana Josefa Larische, prodané posléze za Gebharda Blüchera z Wahlstattu (odtud *Blücherův palác*). Ke stavebnímu vývoji a majitelům nověji např. ŠIGUT, František: *Blücherův palác v Opavě*. Časopis Slezského muzea, sér. B, 14, 1965, s. 107–113; KORBELÁŘOVÁ, Irena: *Městský palác Bruntálských z Vrba v pozůstalostním soupisu z roku 1688*. Časopis Slezského zemského muzea, sér. B, 54, 2005, s. 211–221; KANIOVÁ, Petra – KOUŘILOVÁ, Dana – KOUŘILOVÁ, Markéta: *Blücherův palác v Opavě – aristokratická městská rezidence v kulturně-stavebním kontextu*. In: Těšínský muzejní sborník: Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska (Dom, palác i zamek w kulturze materialnej Śląska. Cieszyńskie studia muzealne). JEŽ, Radim – PINDUR, David (ed.), Český Těšín, 2018, s. 234–356; HOCHEL – HANIČÁK – ŠÍL (ed.) – ROŠOVÁ et al.: *Opavský kongres 1820*, s. 160–161; SAMEK – DOLEJŠÍ (ed.): *Umělecké památky*, 3.1, s. 441–442 ad.

49 Jan Josef Larisch-Mönnich (původně Laryš ze Lhoty, 1766–1820) byl příslušníkem starobylého rodu pocházejícího z Těšínska. Sňatkem s Annou Marií Teklou, jedinou dcerou Jana Václava rytíře z Mönnichu, nabyl Jan Josef velkého pozemkového majetku na Opavsku a Těšínsku. S císařovým svolením užívali členové spojené jméno Larisch-Mönnich. Potomci Jana Josefa náleželi k významným uhelným podnikatelům, angažovali se v zemské politice a dosáhli kariéry u císařského dvora. Nejnověji v přehledu BRNOVJÁK, Jiří: *Jan hrabě Larisch-Mönnich (1766–1820), aristokrat – magnát – podnikatel*. Vlastivědné listy Slezska, 49, 2023, č. 12, s. 50–52.

50 Po zrušení kláštera zakoupila jeho areál od náboženského fondu Maxmiliána Antonie Skrbenská z Hřístě, rozená Hemmová z Hemmsteinu, od ní pak výše zmíněná Maxmiliána Sobková a od jejích dědiců roku 1807 Karolína z Gastheimu, rozená Rejzovicová z Kadeřína. K dějinám Gastheimova paláce, posléze sídla slezské zemské vlády např. KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Kořeny i keřidla. K historii opavských univerzitních areálů a budov*. Opava 2016, s. 149–185; KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Ad fontés!*, v obou publikacích další literatura; SAMEK – DOLEJŠÍ (ed.): *Umělecké památky*, 3.1, s. 442, s nepřesnostmi ohledně majitelů a vývoje na přelomu 18. a 19. století, stejně jako ROŠOVÁ (ed.) – STRAKOŠ (ed.) – KANIOVÁ – HALÁTEK: *Průvodce*, s. 176.

51 Palác náležel Antonínu hraběti Sedlnickému (1776–1850), který zastával funkci zemského hejtmána Opavského a Krnovského knížectví, byl dvorním radou a posléze prezidentem apelačního soudu. Z měšťanského domu ve šlechtický palác byl objekt přestavěn počátkem 19. století, hrabě Sedlnický jej zakoupil roku 1808. Koncem druhé světové války byl objekt, sloužící už občanským a komerčním účelům, zničen a následně zbourán. HOCHEL – HANIČÁK – ŠÍL (ed.) – ROŠOVÁ et al.: *Opavský kongres 1820*, s. 148–149.

Kontingent, demnach die 1te Gasse rechts die Grasse
 Gasse die beide ist bald beinahe auf der
 Spiel plätze Spiel pflichtigen fünfzig
 ist, auch in jenen wie sie ist die
 Lärmschiffen, dem altes wieder fünfzig
 Gasse die fünfzig, 2te fünfzig rechts die
 fünfzig und fünfzig rechts die
 abgesehen fünfzig und fünfzig
 Gasse die fünfzig fünfzig fünfzig
 die fünfzig die fünfzig und fünfzig
 fünfzig, in dem fünfzig Gasse die
 fünfzig rechts die fünfzig ist die
 die fünfzig fünfzig die fünfzig
 fünfzig ist.
 fünfzig die fünfzig fünfzig die
 fünfzig fünfzig fünfzig ist die fünfzig

■ Cestovní deník Františka I. (autograf), záznam o prohlídce slechtických paláců na Panské ulici v Opavě z 19. října 1820 © Österreichisches Staatsarchiv, Reisen, kart. 41

pro oficiální jednání zástupců přítomných delegací a dále soukromý apartmán císařova kancléře i dalších členů rakouské delegace.⁵²

Ve svém deníku charakterizoval František I. uvedená místa následovně: „První ulička vpravo – Panská (Herrengasse) – je široká, poněkud do kopce a tvoří ji zčásti krásnější, zčásti horší domy. Vlevo v téže uličce, jak jsme jeli, je Larischův dům, pak o kousek dál Gastbeimův dům, dva krásné domy – první s vyššími a většími, druhý s menšími, ale pestřejšími a početnějšími místnostmi; do prvního přijíždí ruský císař, do druhého pruský král a korunní princ. V téže uličce, kterou jsme jeli, vpravo blíže ke konventnímu domu, je dům hraběte Sedlnického, hejtmana Opavska. Po prohlídce bytu v prvním domě jsem se vrátil do konventního domu, kde bydlím“.⁵³

■ Opava, Panská ulice s bývalými šlechtickými paláci, poblednice, kol. 1900 © foto archiv autorke

Císař se zajímal rovněž o okolí Opavy, ať už během pěších vycházek, anebo při výjezděch v kočáře. Rozbor deníkových záznamů ukazuje, že okolní krajinné scenérie tu s více, tu jen náznakem vykukujícími věžemi či budovami zámku Františka I. opakovaně upoutaly. V roce 1817 si poznamenal, že za řekou Opavou, místy divokou, je položena „pruská vesnice Hoštice a pak Kravaře, místo se zámkem“⁵⁴ při jiné příležitosti do-

52 REUTTER: *Der Kongreß zu Troppau*, s. 66. Podrobněji k ubytování kongresových hostů viz HOCHÉL – HANIČÁK – ŠÍL (ed.) – ROŠOVÁ et al.: *Opavský kongres 1820*, zvl. s. 138–139, 148–149.

53 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 44, pag. 389.

54 K dějinám zámku v přehledu SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 128–129; SAMEK: *Umělecké památky*, 1, svazek A/I, s. 197–200; podrobněji AUGUSTINKOVÁ, Lucie – KOUŘILOVÁ,

konce specifikoval, že se jedná o „*Kravaře s bezkým zámek*“.⁵⁵ Na pravém břehu Opavy se dále „*rozkládá rovina v podobě pŕlměsíce uzavřená horami, v údolí pak zámek patřící knížeti Lichnovskému*“.⁵⁶ Blíže k Opavě, směrem k Hradecké bráně, pak je „*starý zámek patřící hraběti Larischovi*“, tedy Raduň.⁵⁷ Velmi podobně popsal okolní šlechtická sídla, jak je zaznamenal během jedné z procházek přes opavský zámek k řece Opavě, i v roce 1820. „*V dále je vidět zámek v Hošticích*“;⁵⁸ napsal. Po chvíli chůze prý lze spatřit velkou vesnici Kylešovice s kostelem a jeho věží a za ní „*údolí, v němž leží Raduň, vesnice se zámek patřícím Larischům*“. Pěší chůzí tam cesta z Opavy trvala asi hodinu, jak si autor zápisků poznamenal. Vzápětí v nich připomněl, že se za Kylešovicemi táhne velké údolí, v němž je „*Hradec, městečko se zámek patřícím knížeti Lichnovskému*“.⁵⁹

O podobě uvedených zámků se František I. nezmínil. Pokud se jejich směrem díval z nejvyššího bodu někde na rozhraní Opavy a Kylešovic,⁶⁰ jak z jeho popisu vyplývá, mohl je asi spíše tušit než vidět. V případě Raduně zřejmě o nic nepřišel. Během 18. století zámek postupně upadal a jeho revitalizaci začal Jan Josef Larisch-Mönnich plánovat až těsně před první císařskou návštěvou Slezska. V empírové sídlo pak byl přebudován ve 20. letech 19. století.⁶¹ Jiná situace panovala v Hradci. Tamější knížecí

Danuška – NOKKALAMILTOVÁ, Radka: *Zámek Kravaře. Barokní klenot Horního Slezska*. Kravaře 2019.

- 55 Majitelem panství a zámku v Kravařích byl od roku 1815 Gabriel Rudzinský.
- 56 Hradecké panství se zámek tehdy náleželo Eduardu Maria Lichnovskému z Voštic (1789–1845). Původem slezský rod, pišící se podle Lichnova na Bruntálsku a původní vsi Voštica na Pštinsku, prošel v 18. století rychlým společenským vzestupem. Roku 1702 byli jeho členové povýšeni do panského a roku 1727 do říšského hraběcího stavu. Roku 1773 obdrželi pruský knížecí titul, který jim byl rakouským císařem potvrzen až roku 1824. K jmenovanému např. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 15, Wien 1866, s. 71–74; *Allgemeine Deutsche Biographie*. 18, Leipzig 1883, s. 533. K dějinám rodu např. STIBOR, Jiří – MYŠKA, Milan: *Lichnovští z Voštic*. In: BSSM 6 MYŠKA, M. – DOKOUPIL, L. (edd.), Ostrava 1996, s. 78–87; UHLÍŘ, Dušan: *Rodina knížat Lichnovských z Voštic mezi Vídní a Berlínem*. In: Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudu a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století). BR-ŇOVJAK, J. – GOJNICZEK, W. – ŽÁŘICKÝ, A. (edd.), Ostrava – Katowice 2011, s. 289–302 ad.
- 57 Název místa se zámek hraběte Larische je v rukopise zkomolen (*Rachmain*). HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 168, 170–171.
- 58 Barokní zámek ve Velkých Hošticích byl vybudován za Dominika Chorynského z Ledské po polovině 18. století. Nástupci jmenovaného rodu byla hrabata ze Sprinzensteinu, která zámek vlastnila od roku 1792 až do konce druhé světové války. SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 261–262; podrobněji KOUŘILOVÁ, Dana – AUGUSTINKOVÁ, Lucie: *Proměny zámku ve Velkých Hošticích*. S. I. (Ostrava), 2016.
- 59 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 44, pag. 396–398.
- 60 Jedná se o prostor dnešního městského hřbitova a jeho nejbližšího okolí na jižní straně katastru města Opavy.
- 61 Raduň si za své vdovské sídlo zvolila Marie Anna Tekla, rozená Mönnichová, která příslušné panství přinesla do manželství věnem, zatímco její syn a dědic Jindřich I. si jako majorátní rezidence ponechal Fryštát na Těšínsku. Přestavba raduňského zámku v poměrně moderní pohodlné sídlo proběhla v základní podobě v letech 1822–1825. Za následujících majitelů, Blücherů z Wahlstatu, byl opakovaně přestavován. Např. SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 199; KOLAŘOVÁ, Eva: *Příběh raduňského zámku*. Kroměříž 2015, zvl. s. 34–45; PLAČEK, Miroslav: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001, s. 297–298 ad.

sídlo, kdysi hlavní sídlo přemyslovských zeměpánů v této části Slezska, prošlo na přelomu 18. a 19. století modernizací a lze předpokládat, že by se empírový vzhled dvoupatrového zámku obklopeného novou okrasnou zahradou císaři asi líbil. Nelze vyloučit, že za jeho druhého pobytu v Rakouském Slezsku byla už alespoň dílem dokončena následně probíhající proměna zahrady v anglický park.⁶²

Zatímco v roce 1820 se František I. v Opavě zdržel celé dva měsíce a přinejmenším městskou šlechtickou architekturu měl na očích takřka denně (tím spíše, když k jeho zálibám patřily dlouhé procházky městem i okolím, které absolvoval kdykoli mu to počasí a také zdraví stárnoucího muže dovolilo), při návštěvě v roce 1817 tudy jen projížděl a zdržel se dvě noci. Ráno 29. června se spolu se svou manželkou a početným doprovodem vydal ihned po mši v kostele sv. Jiří (dnes sv. Vojtěcha) po nové opavsko-těšínské císařské silnici (*gute Chaussée*)⁶³ východním směrem, aby dosáhl co nejdříve slezsko-haličské (neboli historické slezsko-malopolské) hranice. Po krátké cestě projel konvoj kočárů Hrabyní s kostelem, vrchnostenským folvarkem a „*nepříliš velkým zámkem*“.⁶⁴ Pokračoval přes Velkou Polom⁶⁵ a Svinov, kde překročil na mostě přes Odru zemskou hranici s Moravou, dále jel přes Novou Ves do Moravské Ostravy a pak přes dřevěný most s mýtným nad řekou Ostravicí „*zase zpět do Slezska*“, konkrétně na Těšínsko. V Polské Ostravě⁶⁶ si císař povšiml kostela s věží a připomněl doly hraběte Wilczka,⁶⁷ vůbec ale nezmínil tamější rozlehlý hrad, stále se ještě vysoko tyčící nad

- 62 Hradecké panství koupili Lichnovští z Voštic roku 1778, empírovou přestavbu realizoval po požáru roku 1796 Karel Alois podle projektu krnovského stavitele Johanna Mihatsche. Např. KOUŘILOVÁ, Dana: *Stavební vývoj zámku Hradec nad Moravicí*. Památky a příroda, 1981, č. 6, s. 1–16; SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 85–90; KOLÁŘOVÁ, Eva: *Státní zámek Hradec nad Moravicí. Vývojové polohy exteriéru a interiéru se zvláštním zaměřením na 19. století; východiska a výsledky dosavadní památkové obnovy*. Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě. Ostrava 2004, s. 21–37; SAMEK: *Umělecké památky*, 1. svazek A/N, s. 546–548.
- 63 Opavsko-těšínská silnice přes Nové Sedlice, Hrabyní, Velkou Polom, okolo Poruby do Svinova, pak přes Čertovu Lhotku (dnes Mariánské Hory) do Moravské Ostravy a dále do Těšína byla vybudována postupně v letech 1775–1783 a 1797–1804. V první části trasy nahrazovala starou spojnicí Opava – Moravská Ostrava vedoucí přes Hlučín, která se ocitla po rozdělení Slezska v roce 1742 na pruské straně hranice.
- 64 Hrabynské panství se zámkem tehdy patřilo hraběti Antonínu Bedřichovi Mítrovskému, později moravkoslezskému gubernátorovi. V držení jeho rodu, třebaže nikoli v přímé linii, bylo panství od roku 1684 do roku 1832, kdy je jmenovaný prodal. Patrový poměrně rozlehlý barokní zámek byl postaven kolem roku 1756 snad na místě tvrze; obklopoval jej francouzský park. K dějinám dnes již neexistujícího zámku např. SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 84–85.
- 65 O prastaré velkopolské tvzi Wilczků z Dobré Zemice, položené napravo od cesty, se císař nezmínil, snad nebyla dobře viditelná nebo jej na ni nikdo neupozornil. Tehdy už silně zchátralý objekt, položený ve velkém areálu, snad už ani nevykazoval znaky šlechtického sídla: sloužil jen jako sýpka a čeledník. Např. ŠTĚPÁNEK, Jan – TICHÁNEK, Jirí: *Historie vodní tvrze ve Velké Polomi*. Velká Polom 2008.
- 66 Název Polská Ostrava nesla ves s kdysi pohraničním hradem od svého založení, kdy náležela k Polskému království. Zůstal jí i po vtělení Těšínska koncem 13. a pak znovu v první čtvrtině 14. století do českého státu. Název Slezská Ostrava obec získala v roce 1919, o rok později byla povýšena na město.
- 67 Majitelem panství a také místních důlních podniků byl v roce 1817 František Jan Wilczek z Dobré Zemice. Starobylý slezský rod Wilczků (dříve Vlčků) odkazoval svým přídomkem na obec Dobrá na Frýdecku. Rozhodující vzestup rodu započal na přelomu 17. a 18. století za Jindřicha

■ Těšín, zámecký vrch od západu, Ludwig Kmetty a Jan Josef Schindler (výřez), kol. 1819
© Muzeum Těšínska, Výtvarné umění inv. č. H 15158

soutokem Ostravice s Lučinou.⁶⁸ Snad nebyl v okolním stromoví z cesty dostatečně vidět. Hradní areál už tehdy ostatně nebyl v dobrém stavu. Nedošlo sice ještě k poklesu

---

Viléma, který získal sňatkem rozsáhlé majetky v Rakousích a posléze rozmnožil i državy na Opavsku a jinde ve Slezsku. Rozhodným okamžikem bylo pro Wilczky zapojení do důlního podnikání na Ostravsku, zahájeného na levém břehu řeky Ostravice pravidelnou těžbou roku 1787. Posléze je zařadilo mezi nejúspěšnější šlechtické rody habsburské monarchie. Např. PILNÁČEK, Josef: *Die älteste Genealogie der Grafen Wilczek*, Wien 1936; STIBOR, Jiří: *Vlček z Dobré Zemice*. In: BSSSM 9 (21), Nová řada. MYŠKA, M.–DOKOUPIL, L.(edd.), Ostrava 2006, s. 130–145; BARVÍKOVÁ, Veronika: *Hraběcí rodina Wilczků na Ostravsku od roku 1714*. Bakalářská práce FF UK, Praha 2013.

- 68 Hrad byl založen ve 13. století, největšího rozkvětu došel během 16. století za Sedlnických z Choltic. Po dílčím zničení za třicetileté války už nesloužil rezidenčním účelům, využívan byl až do 20. století jako správní areál, případně k ubytování poddaných, později zaměstnanců. K vývoji hradu/zámku např. JIŘÍK, Karel: *K historii hradu ve Slezské Ostravě*. In: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 16, Ostrava 1987, s. 156–186; GRŮZA, Antonín: *Osudy slezskoostravského hradu v 19. století*. Sborník Národního památkového ústavu, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, Ostrava 2004, s. 50–65; MAKOWSKI, Mariusz: *Šlechtická sídla na Těšínském Slezsku – Szlacheckie siedziby na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn 2005, s. 234–241; SAMEK – DOLEJŠÍ (edd.): *Umělecké památky*, 3.1, s. 598–600.

jeho podloží o řadu metrů, jako tomu bylo později v důsledku poddolování, přesto ale vykazoval známky chátrání. Poté, co jej v roce 1714 zakoupili spolu s rozsáhlým panstvím Wilczkové, byl už využíván jen pro hospodářské účely vrchnostenské správy. V roce 1804, tedy řadu let před císařovým průjezdem obcí, byl hrad dokonce zmíněn jako téměř pustý.⁶⁹

Cesta Těšínskem pokračovala poměrně svižně, kromě přepřahání se František I. s doprovodem v uvedený den v podstatě nikde nezastavoval.⁷⁰ Cestou zmínil Dolní Bludovice, „*místo s malým počtem domů, patřící baronu Seegerovi*“;⁷¹ a posléze zámek v nejméně lokalitě, podle položení na trase snad v Těrlicku,⁷² možná ve Stanislavicích⁷³ či Chotěbuzi.⁷⁴

Císařově pozornosti neušla cestou ani řada objektů, které označil jako panský dvůr (*Meyerhof*) a popisoval je někdy jako „*velké a pěkné*“; dokonce jako „*krásně vystavěné s věžičkou*“ či „*s alejí až ke silnici*“. Ve skutečnosti se podle všeho jednalo o malá panská sídla, zámečky, jejichž areály v sobě ukrývaly vedle výstavnějšího obydlí také četné budovy hospodářského charakteru. Takový model odpovídal kulturně-sociálním specifikům zdejší šlechty. Na rozdíl od Moravy (a také Opavska) bylo Těšínsko – podobně jako jiná hornoslezská knížectví – typické početnou drobnou šlechtou, jejíž příslušníci vlastnili

69 KNEIFEL: *Topographie*, 2. Theil, 1. Band. *Beschaffenheit und Verfassung, insbesondere des Herzogtums Teschen, Fürstentums Bieleitz und der freien Minder-Standesherrschafien Friedeck, Freystadt, Deutschleuten, Roy, Reichenwaldau und Oderberg*. Brünn 1804, s. 281; SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 210–212.

70 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 181–186.

71 Dolní Bludovice jsou dnes místní částí Havířova. Jan Tobiáš Seeger z Dürrenberku (1728–1793), polní maršál ve výslužbě, původem z Württemberska, nechal v areálu hospodářského dvora vybudovat krátce po koupi statku v roce 1781 malý zámek. MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*, s. 268–271; *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 33, Wien 1877, s. 306.

72 Těrlicko představovalo v historii specifickou lokalitu rozdělenou mezi několik majitelů. V rámci jednotlivých dílů byly provozovány zemědělské dvory, někdy s obytnou a správní budovou výstavnějšího charakteru. Podobná sídla si stavěli i svobodní sedláci, majitelé volenství. V Horním Těrlicku víme bezpečně o dvou takových objektech, vybudovaných či prokazatelně existujících za Larischů ze Lhoty koncem 18. nebo počátkem 19. století, a to v centru vsi a v části zvané Kostelec. SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 82–83; MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*, s. 96–101. Možnost, že se jednalo o zámek v Těrlicku, potvrzuje i náčrt situace na mapě Těšínska Jonáše Nigriniho z doby před polovinou 18. století. Jedná se sice o podstatně starší pramen, stavby uvedeného charakteru ale zobrazoval poměrně věrně a do počátku 19. století se na situaci obvykle až tak moc nezměnilo. *Jonas Nigrinus. Ducatus Teschinensis*. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jonas_Nigrinus,_Ducatus_Teschinensis.jpg [cit. 30. 5. 2024].

73 Stanislavický zámek tehdy náležel Larischům ze Lhoty, kteří jej se statkem koupili roku 1801. Nevelký objekt v pozdně barokním stylu, který nechal v areálu takzvaného Horního dvora po roce 1775 vybudovat těšínský měšťan Jan Grešlovic, už sloužil pouze pro potřeby vrchnostenské správy. Reziidenční funkci zámek nikdy zpět nezískal, po polovině 20. století byl nevhodným využíváním zdevastován a roku 1967 zbourán. SPURNÝ: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 221; MUSIL, František – PLÁČEK, Miroslav: *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska*. Praha 2003, s. 166–168.

74 Chotěbuz, zámek se statkem nedaleko Těšína, vlastnila od roku 1802 těšínská komora. Využíván byl pro správní a komerční účely. V té době měl barokní podobu, kterou získal po přestavbě okolo roku 1771 za Trachů z Březí. BENATZKY, Jindřich: *Zámek v Chotěbuzi*. Těšínsko, 35, 1992, č. 1, s. 31–32; HAVLÍČEK, Bedřich – BENATZKY, Jindřich: *Zámek v Chotěbuzi*. Těšínsko, 15, 1972, č. 4, s. 17; SAMEK: *Umělecké památky*, 1. svazek A/N, s. 358.

jen několik málo vsí, někdy dokonce jen jednu vesnici nebo její díl.⁷⁵ Ve srovnání s vyšší šlechtou, reprezentovanou již vzpomenutými Larischy, resp. Larisch-Mönnichy či Wilczky a jinými, sice na tom zpravidla nebyli materiálně nijak zvlášť skvěle, současně se ale museli od neurozených vrstev odlišovat a alespoň vzdáleně se vnějšími znaky každodennosti – mimo jiné bydlením – přibližovat standardu urozených. Odpovídaly tomu, alespoň v těšínských poměrech, právě venkovské zámečky, resp. výstavnější dvorová obydlí. Pokud uvažujeme o tom, který z konkrétních objektů se mohl v okolí silnice z Polské Ostravy do Těšína pod označením *pěkný* či *velký panský dvůr* skrývat, lze uvést například Šumbark.⁷⁶

Do zemského města vjel František I. přes „*pěkný most přes širokou, ale mělkou řeku Olši*“; nad níž si nemohl nepovšimnout „*na strmém skalnatém návrší zříceniny zámku, stodoly a staré velké věže*“. Vystoupil „*u domu hraběte Larische*“, o němž napsal, že „*je dvě patra vysoký, má dobré sbory, ve 2. patře (má) velmi mnoho pěkných pokojů, dva krásné malé sály*. Neopomněl poznamenat, že *konírna v domě má podobu okrouhlého sálu*“.⁷⁷

Mohutný zeměpanský zámek s řadou pozůstatků středověkého hradu v rozsáhlém areálu upoutal císařovu pozornost znovu při zevrubné prohlídce města a jeho nejvýznamnějších státních, stavovských i městských objektů. „*Přístupný je od mostu přes řeku Olši*, napsal si do svého deníku. *Ruiny velkých hradeb se táhnou kolem dokola; můžete vyjet naboru a projít pod klenbou až na velké nádvoří. Nalevo od brány je v přízemní budově vězení pro politické zločince; vpravo je dlouhá patrová budova, kde bydlí úředníci, v přízemí pak vrchnost*“.⁷⁸

František I., zajímající se o podnikání, moderní technologie a výrobní směry, si dále poznamenal, že „*v zámeckém areálu je továrna na rosolku, kde se vyrábí rosoglio*,⁷⁹ *jak bývá zvykem, převážně z brambor*“. Skleněné láhve na tento likér se zde prý nevyráběly a dovážely se z Uher, neboť „*pro zřízení sklárny zde chybí palivo. Na protější straně nádvoří*“, pokračoval císař ve svém popise zámku, „*se nachází velká bradní sýpka, vedle níž je velmi vysoká, zachovalá věž. Mezi touto budovou a vnější zdí se prochází pod klenbou a vejde se na další nádvoří. Vlevo je okrouhlá nižší věž, v ní je kaple. Na tomto nádvoří se nyní budují sklepy. Všude, kde je to možné, se na zámku a kolem něj využívá (prostor) k vysazování stromů a budování malých zahrad*“.

V další části deníku nezapřel císař svůj zájem o přírodní scenérii. „*Z hradu je nejkrásnější výhled na údolí Olše, které je stejně jako hory, které ho lemují, krásně kultivované a porostlé hustým lesem a plné obydlí, stejně jako údolí mezi horami. Směrem k pruské straně je na horním konci pohoří Jablunka, naboře porostlé lesem, pak směrem dozadu k Těšínu jsou ještě vidět velmi*

75 ŠMERDA, Milan – KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvětcenství: (na příkladu Těšínska)*. Opava 2002, s. 196–230.

76 Velký barokní dvůr s obytnou budovou, řadou hospodářských budov a posléze také parkem byl v té době například v Šumbarku nedaleko řeky Lučiny. Položen byl nedaleko Polské/Slezské Ostravy, což by odpovídalo i pozici zmínky o *mejerhofu* v deníkových zápiscích. MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*, s. 278–283; BENATZKY, Jindřich: *Zámek v Šumbarku (Havířově)*. Těšínsko, 23, 1980, č. 4, s. 27–28; DĚDKOVÁ, Libuše: *Zámek v Havířově – Šumbarku*. Sborník Státního památkového ústavu v Ostravě, 2001, s. 34–38.

77 Ač to císař neuvědl, vše nasvědčuje tomu, že byl v Těšíně i s chotí ubytován právě v Larischově městském paláci. Uvedený slouží dnes jako sídlo muzea v Cieszyně.

78 Zřejmě vyšší úředníci knížecí komory.

79 Rosolka je likér, který se dříve vyráběl z kořalky s přidáním hmyzožravé rostliny rosnatky okrouhlohlísté.

vysoké hory Baraní, které stále patří ke Těšínskému knížectví; v jejich blízkosti je velmi oblíbený léčivý pramen“.

Popis zámeckého areálu uzavřel konstatováním, že „*starý hrad byl údajně sídlem starých těšínských knížat*“.⁸⁰

Popis zámku je velmi cenný, neboť dokládá jeho podobu a využívání v době největšího úpadku.⁸¹ Nastoupil poté, kdy byl na sklonku třicetileté války zejména tak zvaný Horní hrad silně poškozen a následně z převážné části zbořen. V důsledku vymření domácí linie Piastovců ztratil navíc sídelní funkci. Spolu s knížectvím jakožto spadlým lénem přešel do rukou panovníka a následně byl předán komorní správě pro její správní účely. Nebyl tedy důvod investovat do obnovy zámeckého areálu a vlastně ani do jeho udržování.⁸² Ke změně nedošlo ani poté, co bylo knížectví uděleno roku 1722 v léno rodu Lotrinských. Naděje místních na obrodu návrší s rozpadajícím se a opakovanými požáry postiženým komplexem kdysi velkolepého hradu nenaplnila ani další změna držitelů knížectví, kterými se roku 1766 stali Marie Kristýna, dcera Marie Terezie, a její choť Albert Saský (odtud Sasko-Těšínský). Naopak posilovalo jeho využívání hospodářskou správou těšínského komorního panství, zaplňovaly jej i nové podnikatelské aktivity, jak je zaznamenal při své cestě i František I.⁸³

Ke změně konečně došlo o dvě desítky let později. Stalo se tak zásluhou císařova mladšího bratra Karla,⁸⁴ dědice Těšínska.⁸⁵ Koncem 30. let nechal zámecký areál zkultivovat a vybudovat na jeho úpatí směrem k městu, dílem na základech Dolního hradu, klasicistní dvoupodlažní objekt s prostorami vhodnými nejen pro správu Těšínské komory a k ubytování jejích úředníků, ale rovněž jako rezidenční sídlo rakouského arcivévody a těšínského knížete pro případ jeho návštěv města. Sloužit měl také pro ubytování čestných hostů,⁸⁶ aby nebylo třeba využívat pohostinnost majitelů Larischova paláce, jako v případě příjezdu Františka I. Do parkové úpravy návrší byly zakomponovány poslední pozůstatky Horního hradu, věž s rotundou, zmíněné i císařem.⁸⁷

80 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 187–214.

81 S výjimkou několika dat a událostí z historie, k aktuálnímu stavu pak konstatování, že na zámku sídlí *sasko-těšínský hejtmanský úřad*, a přehledu vsí, které náleží ke komornímu panství, se o bývalém těšínském zeměpanském sídle nic nedozvíme ani v asi nejvýznamnější soudobé práci KNEIFEL: *Topographie*, 2. Theil, 1. Band, s. 98–100.

82 K dějinám zámku nověji např. MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*, s. 14–25; JEŽ, Radim – PINDUR, David: *Hradní vrch v Těšíně*. In: Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008–2009 k dějinám Těšínského Slezska. JEŽ, R.–PINDUR, D. (edd.), Český Těšín 2010, s. 185–200 ad.

83 Ke vzhledu těšínského zámku, mimo jiné počátkem 19. století, např. JEŽ, Radim: *Ikonografie těšínského zámku (16.–19. století)*. Umělecká licence, nebo historická realita? Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 4, 2010, s. 249–300.

84 K osobě Karla Habsbursko-Lotrinského, resp. Habsbursko-Těšínského, a jeho vojenským aktivitám srov. výše.

85 Manželství Alberta Sasko-Těšínského s Marií Kristýnou zůstalo bezdětné. K tomu např. PITRONOVÁ, Blanka: *Marie Christina a Albert Sasko-těšínský. Příspěvek k biografii*. Těšínsko 34, 1991, č. 1, s. 17–19; TÁŽ: *Arcivévoda Karel, vítěz u Aspern. Příspěvek k biografii majitele těšínských statků*. Těšínsko 34, 1991, č. 4, s. 8–11.

86 Arcivévoda Karel do Těšína, na rozdíl od svých předků, nejen příležitostně zavítal, ale rovněž zde i dlouhodoběji pobýval.

87 K výstavbě, výsledné podobě a využívání nového sídla vybudovaného podle projektu Josefa Kornhäusela, označovaného někdy lovecký zámek, např. MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*,

V Těšíně zůstal císař dvě noci, aby v ranních hodinách 1. července 1817 vyjel východním směrem ke Skočovu,⁸⁸ městu s nevelkým náměstím obklopeným „dobrymi domy s podloubím, zčásti dřevěnými“. Na cestě ze Skočova po státní silnici vedoucí převážně venkovskou krajinou s výhledem na okolní panoramata hor se zmínil o dvou malých zámčích.⁸⁹ První zaznamenal podle zápisků poté, kdy projel okolo řeky Visly a pak Dolním Pohořím,⁹⁰ a umístil jej nedaleko cesty do vsi *Lois*. Tím ovšem informaci poněkud zamlžil, neboť v místě podobného názvu, tedy v Lazích,⁹¹ tehdy žádný zámek nestál a není v historii připomínán. Nelze vyloučit, že došlo k záměně s jinou blízkou lokalitou. Zde se nabízí Hradec s nevelkým, ale poměrně zajímavým zámekem,⁹² položený jen asi pět kilometrů jižně od Lazů. Další zmíněný malý zámek měla císařova kolona míjet nedaleko dvou potoků, přes něž postupně přejela po dvou dřevěných mostech. Jednat se mohlo podle všeho o Javoří, poměrně nové sídlo v klasicistním slohu, vybudované spolu s parkem a oranžerií v 90. letech 18. století.⁹³

To už se císař blížil k hranici s tehdejší Haličí (historicky Malopolskem) a k poslední zastávce na slezském území. Stalo se jí podle očekávání Bílsko,⁹⁴ už od druhé poloviny 18. století poměrně bouřlivě se rozvíjející centrum textilního průmyslu, zejména soukenictví.⁹⁵ Na jeho předměstí František I. opakovaně pochválil hezké domy, stejně jako nahoře na velkém náměstí a v přilehlých ulicích. Naproti tomu si zapsal, že

s. 26–35; podrobněji VYCHODILOVÁ, Michaela: *Arcivévoda Karel Habsburský jako stavebník*. Diplomová práce FF MU, Brno 2018, s. 46–53.

88 Něm. Skotschau, dnes Skoczów, Polsko.

89 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 222–223.

90 Něm Pogorsch, dnes Pogórz, Polsko.

91 Něm. Lazy, dnes Łazy, Polsko. Ve vsi se připomíná pouze dřevěný kostel. KNEIFEL: *Topographie*, 2. Theil, 1 Band, s. 247; srov. *Jonas Nigrinus*.

92 Něm. Grodetz, dnes Grodziec Śląski, Polsko. V době císařovy cesty Těšínskem vlastnila statek se zámekem baronka Helena Alžběta Kališová, rozená Marklovská z Žebrače. K dějinám zámku MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*, s. 206–215; KRÓL, Józef – MOCZAŁA, Renata – SKRZYŻAŁA Irena (edd.): *Grodziec i jego właściciele*. Grodziec 2018. Zámecké sídlo je vyznačeno i na mapě z roku 1724, srov. *Jonas Nigrinus*.

93 Něm. Jaworz, také Ernsdorf, dnes Jaworz, Polsko. Zakladatelem zámku byl Arnold Saint Genois d'Anneacourt, v roce 1817 jej vlastnil jeho syn Filip Ludvík, povýšený posléze do hraběcího stavu. V roce 1862 byly v Javoří založeny lázně. KNEIFEL: *Topographie*, 2. Theil, 1. Band, s. 185; MAKOWSKI: *Šlechtická sídla*, s. 296–301; MAKOWSKI, Mariusz – ROIK, Jadwiga: *Saga rodu Saint-Genois D'anneacourt – panów na Jaworzu*, Jaworze 2011; TÍŽ: *Saga des Stammes Saint-Genois D'anneacourt, der Herren auf Jaworz*. Jaworz 2011.

94 Něm. Bielitz, dnes Bielsko, součást Bielsko-Biale, Polsko. Město a jeho okolí tvořilo v regionu od středověku německý jazykový ostrov. Nižší stavovské panství, vydělené kdysi z Těšínska, bylo povýšeno nejprve roku 1751 na svobodné stavovské panství a roku 1754, již v rukou knížete Sulkovského, na samostatné knížectví. KUHN, Walter: *Geschichte der deutschen Sprachinsel Bielitz (Schlesien)*. Würzburg 1981; ŽÁČEK, Rudolf: *Dějiny Slezska v datech*. Praha 2004, s. 410–411.

95 KORBELÁŘOVÁ, Irena: *Města na Těšínsku*. Český Těšín 2005, zvl. s. 27–30; KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf: *Statisticko-topografický přehled Těšínského kraje ze 40. let 19. století*. Opava 2002, tabulky č. 14–16.

„zámeček knížete Sulkovského,⁹⁶ dvě patra vysoký, (je) ve špatném stavu, s věží“.⁹⁷ Poté, co kolem něj konvoj projel „dlouhou ulicí s dobrými domy“, přijel na „velmi vysoký most“ přes řeku Bělá. Poté už se ocitl na druhé straně zemské hranice, což si tentokrát císař kupodivu ani nepoznámel.⁹⁸ Po zevrubné prohlídce města Bělá,⁹⁹ kde také přenocoval, se 2. července 1817 císař František I. vydal na další část inspekční cesty Haličí a poté uherským příhraničím, aby ji ve Vídni po takřka pěti měsících ukončil. Na území Slezska ani Moravy již během ní vzhledem ke zvolené jižní trase nezavítal, domů jel z Uher přes Štýrsko.

***

Deníky neboli *journaly*, které měl rakouský císař František I. Habsbursko-Lotrinský ve zvyku vést si při všech svých cestách, jsou pozoruhodnými zdroji informací. Cesty, často několikaměsíční, stovky a tisíce kilometrů dlouhé a většinou bezesporu nepohodlné, absolvoval v zájmu poznání zemí náležejících do svazku „jeho země“, podunajské habsburské monarchie. Zajímala jej kvalita zajištění jejich administrativní i vojenské správy, organizace školství a vybavení konkrétních škol, péče o sirotky a chudé. Velkou pozornost věnoval hospodářství, řemeslnickému i průmyslovému podnikání a zemědělství, všímal si geografických poměrů, přírody a kulturní krajiny, poznamenával si drobnosti z každodennosti obyvatel.

Císařovy deníky poskytují vhléd jednak do zájmových okruhů jejich pisatele, jednak naznačují jeho vnímání reality. Reprezentují – podobně jako většina jiných ich-dokumentů – specifické prameny, lišící se od diplomatických materiálů vysokou mírou subjektivity. To přitom nemusí být na škodu, protože podhalují autorovy skutečné dojmy a názory. Nezapomínejme, že císař si deníky psal pro své potřeby, měl je uloženy v pracovně a příležitostně se k nim, jak víme, vracel.

Deníky mají současně potenciál ukázat (či alespoň naznačit) v oficiálních úředních dokumentech absentující informace, které možná byly v kontextu řízení veřejných věcí podružné, ba nepodstatné, které ale barvitě dokreslují život v zemských kulturně-spoločenských centrech i v provincii, na venkově i ve městech. Platí to rovněž o stručných zprávách i rozsáhlejších popisech šlechtických sídel – dominantních hradů a zámků, městských paláců, venkovských zámečků, dokonce dvorů s obydlím urozených majitelů či správců položených dílem na Moravě, především ale v Rakouském Slezsku. Císař

96 Do vlastnictví knížat Sulkovských se zámek v Bílsku dostal díky Alexandru Josefovi, nemanželskému synovi saského kurfiřta a polského krále Augusta III., který jej koupil od hraběte Haugwitz. V době císařovy cesty roku 1817 náležel bílský zámek Janu Nepomuku Sulkovskému, rozporuplnému politickému hráči, otevřenému odpůrci císaře Františka I. a Napoleonovu straníkov. Za své postoje byl opakovaně vězněn; zatčen byl naposledy roku 1815. Zda Sulkovský v roce 1817 pobýval v Bílsku, je nejisté, císař se k jeho osobě v deníku nevyjádřil. KUHN: *Geschichte*, s. 188–190; MADEJ, Grzegorz: *K odbalení pamětní desky připomínající 190. výročí úmrtí knížete Jana Nepomuka Sulkovského v Terezíně*. Z polštiny přeložil David Pindur, Těšínsko, 66, 2023, č. 1, s. 109–117.

97 HHStA Wien, Hofakten, Hofreisen, kart. 28, pag. 225–226.

98 Tamtéž, pag. 226–235.

99 Něm. Biala, dnes Biala, součást dvojměstí Bielsko-Biala, Polsko. Ke spojení měst Bílsko na těšínské a Bělá na malopolské straně hranice došlo roku 1951, kdy už obě lokality náležely k Polsku.

totiž charakterem svých poznámek poodhalil, že většinu cestou viděných (anebo jen původci vzpomenuých) panských sídel zaznamenal, aniž by jej ale nějak zvláště zajímala. S výjimkou těch, která se vyznačovala architektonickou výjimečností, mimořádným postavením majitelů, anebo v nich prostě přenocoval, pro něj byla pouhým prvkem kulturní krajiny, podobně jako mosty, kostelíky na návrší či v obcích, okolo silnice položené vrcholy hor nebo pastviny s dobyt看em.

Zápisky z cest v letech 1817 a 1820 dokládají, že osobně František I. navštívil v námi sledované oblasti (zpravidla za účelem přenocování) jen pět zámků či sídel vysoce urozených rodů, respektive objektů určených pro ubytování panovníka nebo vzácných hostů či osobních přátel. Na Moravě se jednalo například o arcibiskupský zámek v Kroměříži a arcibiskupský palác v Olomouci, ve Slezsku pak o zámek v Bruntále v majetku řádu německých rytířů, jehož velmistrem byl jeho bratr, konventní dům s bytem pro císařské návštěvy v Opavě a zámek Larisch-Mönnichů v Těšíně, nejvýstavnější objekt ve městě, plnící vlastně roli v té době nepoužitelného knížecího zámku.

Z inspekčních důvodů František I. dále prokazatelně navštívil dva městské paláce v Opavě, Larischův a Gastheimův, aby ohodnotil, zda jsou vhodné a připravené pro dlouhodobé ubytování korunovaných účastníků opavských kongresových jednání. O třetí palác, Sedlnických z Choltic, se přinejmenším zajímal a učinil si o něm stručnou poznámku; nelze vyloučit, že místo konání oficiálních jednání při nějaké příležitosti alespoň krátce navštívil.

Zdá se pravděpodobné, že při plánování trasy cesty a také delšího pobytu v některém z míst se císař nechal o výjimečnějších objektech předem informovat, ať už proto, že byly pro tamější historii zajímavé, anebo proto, že patřily někomu ze zajímavých osobností z okruhu císařského dvora či významných rodů. Naznačují to alespoň jeho zápisky: zmínil se například o sídlech Kobenzlů, Larischů, Lichtenštejnů, Lichnovských či Sulkovských. Do deníku si poznamenal rovněž šlechtické objekty, které jej buď upoutaly v krajině, případně ho na ně upozornil podle itineráře (možná vlastních znalostí) některý z průvodců cestujících s ním po jednotlivých úsecích v kočáře. Identitu těchto osob neznáme, v záznamech o nikom z nich není řeč. Přesto jistě byli a napomohli tomu, že obsah během cesty psaných zápisníků je vpravdě průvodcem konkrétní projížděnou krajinou.

Vedle zámků, které císař stručně pochválil, najdeme v Rakouském Slezsku i takové, které jeho pozornost sice rovněž upoutaly, avšak v negativním smyslu. Za nejhorší lze na základě jeho vyjádření považovat zámky v sídelních městech knížectví, Opavě a hlavně Těšíně. Zatímco bývalá opavská vévodská rezidence budila alespoň na první pohled ne-li libý, tedy neutrální dojem, těšínský areál na zámeckém vrchu vykazoval znaky dílem vybourané ruiny, dílem neuspořádanými průmyslovými a kancelářskými objekty zaplněného prostranství, sem tam zpestrěného zanedbanými historickými památkami. I to je ovšem pro současného historika zajímavé zjištění. Z pohledu aktuálních výzkumů šlechtických sídel jsou totiž zápisky v císařově cestovním deníku cenné zvláště tehdy, pokud „spatřené“ podrobněji nebo alespoň letmo, popsal, a zejména pokud vyslovil hodnotící stanovisko: *pěkný, krásný*, či naopak je ve *špatném stavu, není na něm nic pěkného* apod. V kontextu užívané stratifikace šlechtických sídel stojí za pozornost, zvláště ve spojení s kulturně i sociálně specifickým Těšínskem skutečnost, že mnohé z objektů vnímaných dnes jako zámečky císař označil jako (*panský*) *dvůr* s obytným domem.

Summary

Castles of the Moravian-Silesian Landscape through the Eyes of the Austrian Emperor Francis I (1817, 1820)

Irena Korbelařová

The paper presents the castles and other noble residences of Moravia and Austrian Silesia through the eyes of Austrian Emperor Francis I and his travel diaries, specifically those he kept during his journeys in 1817 and 1820. During the former, he traversed the Moravian-Silesian landscape in the initial phase of his long journey to Halych and then through the Hungarian borderlands back to Vienna. Among the aristocratic settlements, he paid attention to Veselí nad Moravou, Napajedla, Kroměříž, Olomouc, and in Silesia to Bruntál, Opava, Těšín and Bílsko. He also noticed small settlements along the way, even noting settlements that were pointed out to him without him apparently seeing them. On his second journey, during which he first visited Hungary and its metropolises Buda and Pest, his destination was Opava, where the representatives of the Holy Alliance were meeting. He travelled from the Moravian-Hungarian border to Opava via Kroměříž and Olomouc. He stayed in the Silesian capital for the entire duration of the congress, from mid-October to the end of December. On that occasion he paid particular attention to the Opava castle, the convent house and the city's noble palaces, where the guests of honour of the congress (the Russian Tsar, the King of Prussia and the Prince) stayed, the house with the apartment for Prince Metternich and the convent house with the imperial apartment. Brief notes in the diary also covered the surrounding noble castles on the Austrian and Prussian sides of the border. Based on the emperor's diary entries, the paper presents a number of stimulating pieces of information, specific to the ich-document, which expand the existing knowledge about noble residences in the early 19th century, both in the positive and negative sense of their evaluation.

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA V OPAVĚ

ACTA HISTORICA UNIVERSITATIS SILESIAE OPAVIENSIS 17/2024

© Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2024
Na Rybníčku 626/1, 746 01, Opava

Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis jsou zařazena
v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR
a v databázi The European Reference Index for the Humanities
and the Social Sciences (ERIH PLUS).

Od roku 2021 vychází časopis v režimu open access.

Upozornění redakce:

Redakční rada neodpovídá za obsahovou náplň jednotlivých příspěvků.
Studie prošly standardním recenzním řízením dle kritérií ERIH PLUS.

Výkonný redaktor: Mgr. David Radek, Ph.D.

Redaktorka tematického čísla: PhDr. Karla Vymětalová, Ph.D.

Technická redakce: Mgr. Tomáš Krömer, Mgr. Michaela Pecinová

Jazyková korektura textů: PhDr. Karla Vymětalová, Ph.D.

Překlad resumé: Mgr. et Bc. Miloš Zapletal, Ph.D.

Sazba a obálka: Aleš Orlík, Opava

Tisk: PROFI-TISK group s.r.o

Chválkovická 223/5, Chválkovice, 779 00, Olomouc

Vydáno: 31. 12. 2024

Náklad: 150 ks (1. vydání)

Publikace vychází jednou ročně.

Financováno z projektu SU Institucionálního plánu Slezské univerzity v Opavě 2019-2020
Podpora konkurenceschopnosti a interdisciplinarity vědeckého výzkumu v oblasti historické vědy.

Vyobrazení na obálce:

Pěšín, zámecký vrch od západu, Ludwig Kmetty a Jan Josef Schindler, kol. 1819

© Muzeum Těšínska, Výtvarné umění inv. č. H 15158

ISSN 1803-411X

ISBN 978-80-7510-384-0